

Elden Ayaktan DüŖen Yaşlılar Nereye Gider?: Halktan Bir Kadının Yaşamı, Yaşlılığı ve Ölümü

Mutlu Binark

Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

E-posta: binark@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi: 15/09/2025 ; Kabul Tarihi: 18/09/2025

Doi: 10.5281/zenodo.18454677

Künye: Binark, M., (2025). Elden Ayaktan DüŖen Yaşlılar Nereye Gider?: Halktan Bir Kadının Yaşamı, Yaşlılığı ve Ölümü

Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 9 (2), 58-62.

 <https://orcid.org/0000-0002-7458-5203>

Özgün Adı: Halktan Bir Kadının Yaşamı, Yaşlılığı ve Ölümü

Yazar: Didier Eribon

Türkçeleştiren: İmre Özkoray

Yayınevi: İletişim Yayınları

1. Basım

ISBN: 978-975-05-3857-7

Original Title: Vie, vieillesse et mort d'une femme du peuple

Author: Didier Eribon

Translation: İmre Özkoray

Publisher: İletişim Yayınları

1. Basım

ISBN: 978-975-05-3857-7

Didier Eribon'un Vie, vieillesse et mort d'une femme du peuple (2023) adlı otobiyografik anlatısı Halktan Bir Kadının Yaşamı, Yaşlılığı ve Ölümü adıyla İmre Özkoray tarafından Türkçe'ye çevrildi ve İletişim Yayınlarından 1. baskısı 2025 yılında yayınlandı. Eribon'un otoanlatısı, yaşlanma çalışmaları için yaşlılar ile iletişim, bakım emeği ve bakımevleri konusunda deneyim paylaştığı için ufuk açıcı.

Yazar, Didier Eribon, Reims ve Paris'te felsefe öğrenimi gördü. Sosyal bilimler alanında üniversitelerde ders verdi. Eribon'un eserlerinin Türkçe'ye çevrildiğini görmek mümkün. 1989'da yazdığı Michael Foucault biyografisi Michel Foucault adıyla Ayrıntı Yayınları tarafından yayınlandı. İşçi sınıfı ailesinden kopuşu otobiyografik bir tarzda anlattığı Reims'e Dönüş (2001) eseri 2011

yılında Türkçe'ye çevrildi ve Tellekt Yayınları tarafından yayınlandı. Eribon'un burada ele alınan eserinde felsefeci, edebiyat eleştirmeni ve yazar kimliğinin olumlu katkısı görülmekte. Eser otobiyografik bir anlatı olma özelliğini taşımakta. Gerek yazarın arka planından gerekse anlatının türünden dolayı, Halktan Bir Kadının Yaşamı, Yaşlılığı ve Ölümü yaşlı bakımı ve ölümü konusunda ilgiyle okunmayı hak ediyor. Eribon annesinin huzurevi/bakımevine yerleştirilme sürecini, yaşlının özne olma konumunu ve hakkını yitirmesi olarak değerlendirerek ele almakta. Kitap dört bölümden oluşmakta; dört bölüm Romen rakamı ile numaralanmışken, bir bölüm "Gündelik Yaşamdan Sahneler" başlığını taşıyor.

Son yıllarda yaşlanan ebeveynleri ile gündelik yaşamlarında yaşadıklarını paylaşan otobiyografik anlatıların sayısı arttı. Bu otoetnografik anlatıların/makalelerin Türkiye akademisinde yakın tarihli bir örneği Serpil Aygün Cengiz tarafından yazılan, “Babanın bakım veren kızı olmak: Otoetnografik bir yüzleşme”¹dir (2025: ss.9-26). Bu otoetnografik anlatıda Aygün Cengiz, 1988 yılında kanser olan babasına bakım verme sürecini ve bakım sürecinde bakım alanın ve verenin duygu dünyasını, kırılğanlıklarını, suskunluk anlarını eleştirel bir bakış açısı ile gözler önüne sermekte. Bu yazı hasta yaşlılara bakım verme deneyiminin aile içi sorumluluk olarak görülerek ailecilik ideolojisi içinde kadınlara ve kız çocuklarına yüklendiği Türkiye’de, kadınların fiziksel ve duygusal emeklerinin kırılğanlığını “içeriden” paylaşıyor. Bakım emeğini profesyonel sağlık kurumlarına tahvil eden görece “şanslı” aileler ise bu sefer bu kurumların yaşlının özne olma hakkını elinden almasını ve onu suskunlaştırmasını deneyimliyor. Aygün Cengiz, aynı yazıda 19 no’lu dipnotunda demansı ilerleyen annesinin bakımevi sürecini ve bakım etiğini tartışmaya açar:

“Bilincinin artık tamamen kapalı olduğu dönemde annem kurumun yoğun bakım birimine alınmıştı. O günlerden birinde yine ziyaretine gittiğimde elinin yatağın kenarında sarkmış halde durduğunu ve çok fazla şiştiğini gördüm. Bu sadece fiziksel bir ihmal değildi, bakımın ne yazık ki sistematik olarak askıya alınması haliydi... Kurum, anneme bakım veriyor gibi görünüyordu; ama bu sadece bedeni yaşatmaya dönük bir jestti. Kurumdaki sağlık personeli annemin ihtiyaçlarına duyarlı değildi, acısına karşı ise dikkati eksikti. Annemin bedeni teknik olarak yaşa(tılı)rken, insan olarak kurumun gözünde çoktan yitip

gitmişti. Öznelik halinden çıkmış kişiyi salt beden olarak ne olursa olsun yaşatmak için (kurumda bağımsız bir odada yatak tahsis etmek gibi) yapılanlar en önemli eylemler olarak öne çıktığında, olması gereken asıl bakım biçimi, verilmesi gereken asıl değer gözden kayboluyor bence” (2025, s.20).

Araştırmacı kişisel hikâyesinde iki farklı bakım emeği deneyiminde, devletin sosyal devlet olarak yokluğunu, bakımın yaşlının ve hastanın bir hakkı olarak görülmediği politik yapıyı ortaya koyar.

Demans gibi hafıza kaybı yaşayan annesinin son günlerini yazan Eribon da, karşısındaki yeni öznenin zihnini ve dünyasını anlama çabası içindedir: hem bildikleri biri hem de yeni biri vardır karşısında. Bir yandan da anlatısında bu süreçte deneyimlediği duygularını paylaşır. Kitabın ilk bölümünde, yazar kardeşleriyle ortak karar vererek, demans başlangıcı gösteren ve arka arkaya evde düşen annelerini Fismes’de bir bakımevine yerleştirmelerini anlatır. EHPAD’a yerleşmek demek yazarın annesinin “bakıma muhtaç bir yaşlı” haline geldiği anlamına gelmekteydi. Eribon’un anlatısı düzçizgisel olmaktan uzaktır. İleri-geri giderek, annesinin evde kaç kez düşmüş bulunduğunu ve kardeşleriyle birlikte verdikleri tepkiyi anlatır. Ardından annesinin fiziksel bağımsızlığını kaybetmesi ve demans başlangıcı ile bakımevine yerleştirilme sürecini anlatır. Yazar, annesini bakımevinde yalnızca iki kez ziyaret edebilmiştir. Annesini EHPAD’da (Etablissement d’Hebergement por Personnes Agees Depandantes) (Bağımlı Yaşlılar için Bakımevi) yatırdıklarında, yazar kendi özel yaşamının dinamikleri içinde Paris’den Fismes’e nasıl gidip geleceğinin hesabını yapar: “Anneme kurduğu gün yanında olacağına dair söz vermiştim. Fismes’e gitmek

¹ Aygün Cengiz, Serpil (2025). “Babanın bakım veren kızı olmak: Otoetnografik bir yüzleşme”, Toplum ve Bilim, 172, 9-26.

için Paris'ten Reims'e giden trene binmem gerekiyordu çünkü arabam yok ve ehliyet bile almadım..." (s.17).

Yazarın ve kardeşinin annelerini bakımevine yerleştirme gününde anne, oranın "kendi evi olmadığını" sürekli yineler. Yazar annenin itirazını kavraya da annesinden bu koşullarda (bakımevinde oda yetersizliği, bekleme sırası vb.) makul olması gerektiğini ister. Annesi sonunda "Evet, makul olmam gerekiyor" diyerek, yeni "evine" yerleşmeyi kabul eder. Bakımevine yerleşen anne, artık sadece fiziksel hareket yoksunu değil; bireysel ve toplumsal seçimlerden ve özgür iradesini kullanmaktan uzak bir hastadır. Bu "Hastalığının adı yaşlılıktı..." (s.20). Yazar, kendilerine yetme becerilerini yitiren yaşlıların özgürlüğünün nasıl ellerinden alındığını farklı kültürlerde ve farklı metinlerde izini sürerek anlatısına yerleştirir. Yaşlıların elden ayaktan düşmeleri, onların özgürlüklerinin elinden alınmasına yol açar. Adeta yaşlılar farklı coğrafyalarda farklı kültürlerde olsa da bu kadere mahkûmdur. Huzurevine yerleştirilen annesine, yazar şöyle der: "Merak etme. Burada sana çok iyi bakacaklar. Göreceksin, iyi olacaksın" (s.41). Oysa, huzurevi veya bakımevi, yaşlılar için yaşamlarının sona ereceği, ölecekleri yerdir. Yazar, Vladimir Jankelevitch'in Latince atasözünden yaptığı alıntıyı yineler: "Mors certa, hora incerta". Diğer bir deyişle, ölüm kesindir, ancak zamanı belirsizdir (s.46).

Norbert Elias'ın Ölmekte Olanların Yalnızlığı Üzerine (2023) kitabında belirttiği üzere, sanayi toplumunda yaşlılar sosyal çevrelerinden soyutlanırlar (akt. Eribon, 2025, s.55). Bunun nedenleri arasında ekonomik, siyasal ve kültürel ağlarda işlev görememek, üretken birey olmaktan çıkmaları sayılabilir. Kapitalizmin talep ettiği emek gücü ordusu dışında kalan yaşlılara, kendileri gibi olanlarla bir arada olmaları önerilir. Elias, huzurevlerinin yalnızlık çölü olduğunu vurgular (akt. Eribon,

s.56). Yazar da huzurevlerinde yaşlılara birer çocuk gibi davranıldığını gözlemler. Huzurevi, Goffman'ın "total kurum" dediği bir yerdir. Buradaki yaşlılar, özgürlük, bağımsızlık değil, birey statülerini de kaybeder (aktaran, Eribon, s.88).

Yazar otoanlatısının ikinci bölümünde annesinin yeni hayatına uyum sağlayıp sağlayamayacağına yönelik merakını ve "kayma sendromunu" anlatır. Ediron'un annesi, yatırıldığı huzurevinde kısa sürede kendini izole eder ve kendini terk edilmiş hisseder. Huzurevinde fiziksel sağlığının yanı sıra zihinsel sağlığı da yavaş yavaş bozulur. Bunun nedenini yazar şöyle açıklar: "Annem kendi hayatının küçülmesine dayanamadı. Yaşamaya devam etmenin anlamı neydi? Yaşama bağlılık mı? Sadece bir odaya hapsolmuş, yalnız, yatağa bağlı, kalkamayan, yürüyemeyen ya da hareket edemeyen biri olarak... Kalan azıcık gücü de onu terk etmişti, daha doğrusu kalan azıcık gücünü de kasten o terk etmişti. Kendini ölüme terk etmeyi seçmişti" (s.91). Oysa huzurevindeki doktor, yazarı daha ilk günden "kayma sendromu" konusunda uyarmıştır. Bu sendrom, huzurevine giren yaşlılar için ilk iki ayın çok önemli olduğudur. Burada olmayı kabullenemeyen ve kendini bırakan yaşlı; fiziksel ve zihinsel olarak yaşamdan giderek kopar. Yazar, bir buçuk ay sonra doktordan telefon alır: "Anneniz yemek yemek istemiyor, içmek istemiyor, konuşmak istemiyor... ama bilinci yerinde, gözlerimizle iletişim kuruyoruz... Yarın onu palyatif bakıma transfer edeceğim... Önümüzdeki sekiz gün içinde ölmesini bekleyebiliriz" (s.92). Yazar, annesinin kayma sendromuna yakalandığını fark etmediğini veya fark etmek istemediğini belirtir. Ardından annesinin kayma sendromunu arttırabilecek faktörleri, kalp kırıklığını düşünür. Anne, ataerkil bir eşin baskısı altında yaşamış, neredeyse evlilik, iş ve çocuklar dışında kendi olma imkânı elinden

alınmıştır. Eşinin Alzheimer hastaları için özel bir kliniğe yatırılmasının ve ölümünün ardından kısa bir süreliğine yaşadığı romantik ilişki ise çocukları tarafından onaylanmamış, “utanmaz bir yaşlı kadın olarak” adlandırılmış ve başlayan demans nedeniyle de bu ilişki sona ermiştir. Eribon, kalp kırıklığının da kayma sendromunda etkili olduğunu düşünür.

Ölümünden sonra annenin huzurevindeki odasında “son arzuları”nı yazdığı bir not bulunur. Annenin son arzusu yazarın kardeşi tarafından yerine getirilir. Annenin ölümü ile yazar, Albert Cohen’in *Le Livre de ma mere* (Annemin Kitabı) (1954) kitabındaki cümleyi anımsar: “Bir daha asla birinin oğlu olmayacağım” (s.167’den aktaran Ediron, s.118). Annenin ölümü çocukluktan, ergenliğe, yetişkinliğe uzanan süreçle bağın kopması anlamına da gelmektedir.

Yazar kitabın üçüncü bölümünde aile ilişkilerini, belli bir aile içinde doğmanın habitus’un şekillenmesindeki rolünü irdeler. Ediron, “Aile bağının “psikolojik” gücü her şeyden önce sosyal bir güçtür” (s.123) tespitinde bulunur. Bourdieucu sosyolojide, ailenin hem merkezkaç hem de merkezci hareketini, diğer bir deyişle, ailenin “birleşme” ve “bölünme” olması durumunu, bireyin de “biyografisi”nde onu tanımlayan şeylerin hareket ve etkileşime girdiği alan olduğu görüşünü yazar kabul eder. Ancak, geçmişin de harekete geçmeye devam ettiğini belirtir. Geçmiş, bireyin yaşam hikâyesindeki sürekliliği destekler (s. 124). Üçüncü bölümde yazar, anne ve babası ile ilgili bilgi toplama deneyimini anlatır. İşçi sınıfından olan babası hakkında, iş kazaları kayıtları ve işten çıkarılma tebligatı gibi bazı belgeleri bulurken, annesi hakkında neredeyse hiç belge yoktur (s.142-143). Ardından annesinin yaşlılığına ilişkin anımsadıklarını anlatır. Anne televizyon izler, bölgesel günlük gazeteleri okurdu. Ayrıca büyük puntolarla yazılmış aşk romanları

okurdu. Annesi sık sık yazarla kendilerinin popüler beğenilerin farklı olduğunu altını çizer. Çünkü anne, 14 yaşında okulu bırakmış ve kültürel sermayeye sahip olmak için gerekli formel eğitimden yoksun kalmıştır. Yazar, annesi ile kendi arasında kültürel sermayenin yarattığı ayrıma işaret eder: “Annem işçi olduğu için “saçma sapan” şeyler okuyordu, bense işçi olmadığım için Marx’ı, sonra, Sartre’ı ve sonra Bourdieu’yü okumuştum” (s.174-175).

Kitabın bir bölümü “Günlük Yaşamdan Sahneler” başlığını taşır. Bu bölümde yazar ailenin yoksulluğunu, yoksunluğunu ve kendi duyduğu öfkeyi anlatır. Annesinin fabrika işçisi olarak günlük rutinini, kültürel alışkanlıklarından hatırladıklarını paylaşır. Dördüncü bölümde yazar Simone de Beauvoir’ın Yaşlılık ve Norbert Elias’ın Ölmekte Olanların Yalnızlığı adlı iki kitabı, süreci anlamak için okuması gerektiği sezgisini paylaşır. Yazar, yaşlanma ve yaşlılık üzerine yazarların neredeyse her zaman yaşlı veya yaşlandıklarını hisseden yazarlar olduklarını belirtir. Bu noktada yazar yaşlılığın, fenomenolojik ve varoluşçu felsefe tarafından gizlendiğini belirtir (s.209). Felsefe ve siyaset teorisinde yaşlılığın dışlanmasına ilişkin bir tartışma yürüten yazar, “...eleştirel ve özgürleştirici olduğunu iddia eden her sosyal veya siyasi teori kendisine şu soruyu sormalıdır: Yaşlı insanlar konuşabilir mi? Ve eğer konuşamıyorlarsa, seslerinin duyurulmasını sağlamak için ne yapılabilir ve yapılmalıdır?” (s.218). Ardından yazar, annesinin yetişkinliğinde “politik özne” olduğunu vurgular. Oysa huzurevi veya bakımevine “kapatılan” yaşlı artık özne konumunu yitirir. Onların buralarda neler yaşadıklarını “dışarıdan” aktaranlar/yazarlar üzerinden bilmek/okumak mümkündür. Oysa yaşlıların, güçsüzler ve acizlerin “içeriden” hikâyeleri nedir? Yazar bu noktada çok önemli

bir soruna parmak basarak, anlatısını bitir: yaşlıları, güçsüzleri ve acizleri görünür kılmak, onların seslerini duyurmak sanatçıların ve entelektüellerin görevi değil midir? (s.231).

Türkçe’de yaşlıların çok kullandığı bir deyim veya bir dilek var: “elden ayaktan düşmeden hayırlısı ile”. Türkiye’de bakım emeğinin AKP iktidarı döneminde aile içi emeğe ve kadına yüklendiğini; devlet bakımevlerinin sayısının yaşlı nüfusa göre yetersiz olduğunu ve ancak üst sınıftan ailelerin özel bakımevlerinden hizmet alabildiklerini söylemek yanlış olmayacak. Bakım emeğinin sınıfsal konuma, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri öznenin birikimsel eşitsizliklerinin bir uzantısı olduğunu da göz önünde tutmak gerekli. Böyle bir tabloda bakımevlerindeki yaşlıların yalnızlığı ve özne konumlarını yitirmeleri görülmeyen bir tartışma konusu olarak kalmakta. Oysa elden

ayaktan düşmüş yaşlının insan onuruna yakışan bir şekilde bakım hizmeti alması, kırılganlıklarının, yalnızlığının ve değişen duygu durumlarının fiziksel bakım kadar önemsenmesi gerekli. Bakım alanın da bakım verenin de ilk ve son kez deneyimleyeceği bu sürecin merkezinde “human dignity”nin yer alması her şeyin başı. Ediron’un otobiyografik anlatısı, sanatçıya ve entelektüele yüklediği yaşlı, aciz ve güçsüzlerin sesleri olma sorumluluğu nedeniyle özellikle okunmayı hak ediyor.

Kaynakça

Aygün Cengiz, Serpil (2025). “Babanın bakım veren kızı olmak: Otoetnografik bir yüzleşme”, *Toplum ve Bilim*, 172, 9-26.